

УДК 372.881.111.1 + 378.147

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Шиян Т. В.

У статті розглядається зміст викладання іноземної мови за професійним спрямуванням. Міжкультурний компонент є необхідним у формуванні комунікативної компетентності майбутнього фахівця, який здатний до діалогу культур.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, комунікативна компетентність, культура, іноземна мова за професійним спрямуванням.

В статье рассматривается содержание обучения иностранному языку для специальных целей. Межкультурный компонент является необходимым в формировании коммуникативной компетенции будущего специалиста, который способен к диалогу культур.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, коммуникативная компетенция, культура, иностранный язык для специальных целей.

The article analyzes the content of teaching a foreign language for specific purposes. Intercultural component is considered to be a core element in the development of communicative competence of a future professional who is able to promote dialogue of cultures.

Key words: Intercultural communication, communicative competence, culture, language for specific purposes.

Вступ. Сучасна система вищої освіти функціонує в умовах глобалізації, стрімкого розвитку комунікаційних технологій та збільшення взаємозв'язку між різними країнами світу. Поширення практики культурного обміну, зростання кількості безпосередніх контактів між державами, соціальними інститутами, суспільними рухами та людьми обумовлює потребу держави у спеціалістах, які здатні ефективно провадити міжкультурну діяльність.

Оскільки успіх цієї діяльності залежить від рівня володіння іноземними мовами, то виникає необхідність перегляду змісту їхнього викладання. Одним з напрямів модернізації змісту викладання іноземних мов є його оновлення міжкультурним компонентом, що у контексті вищої освіти означає усвідомлення важливості ролі іноземної мови у міжкультурній комунікації, створення дидактичних умов для підтримки його використання у якості важливого інструменту майбутньої професійної діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій Проблема міжкультурної комунікації виникла у другій половині ХХ століття, коли почалася активна міжнародна торгівля, а також посилюлися контакти у політичній, науковій та культурній сферах. Втім, спеціалісти, що працювали за кордоном, стикалися із проблемою: знання іноземних мов не було достатнім для адекватного сприйняття ситуацій професійного та повсякденного спілкування з представниками інших культур, що спричиняло конфлікти та перешкоди у здійсненні міжнародної професійної комунікації.

Вирішення проблеми пов'язувалося із підходом до тлумачення мови як невід'ємної частини культури, що включає не лише літературу та мистецтво, а й систему цінностей, поглядів, вірувань, ставлень [7]. Останні не є очевидними, саме тому для ілюстрації того, що культура має помітну та приховану форми, часто використовують модель у вигляді айсберга [6, с. 7-8]. До помітних форм відносять поведінку, одяг та їжу; до прихованих – цінності, ставлення, вірування, значення.

Зрозуміло, що всі ці форми мають відображення у мові. У рамках професійної комунікації мовна діяльність здійснюється у широкому соціальному контексті, який визначає справжню сутність висловлювання. Звідси, ефективна

міжкультурна комунікація не є наслідком доброго володіння чотирма базовими мовними вміннями (читання, аудіювання, говоріння та письмо) – вона потребує цілеспрямованої організації. Такі положення лягли в основу формування міжкультурної комунікації як міжпредметної дисципліни, що набула форму класичного університетського курсу, який містить теоретичні узагальнення та практичне вирішення реальних проблем міжкультурного спілкування [4; 5].

У вітчизняній системі освіти проблеми міжкультурної комунікації вивчаються у тісному взаємозв'язку із викладанням іноземних мов, а основним завданням викладання стає навчання мови як практичного засобу спілкування [1].

Формулювання мети та завдань. Метою нашого дослідження є проаналізувати зміст, форми та методи викладання іноземної мови у контексті міжкультурної комунікації як необхідної умови формування конкурентоздатного спеціаліста, підготовленого до конструктивної взаємодії з представниками інших культур у майбутній професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Відкритість сучасного суспільства, модернізація професійної діяльності вимагають орієнтації системи вищої освіти на формування полікультурної особистості майбутнього фахівця, який володіє соціокультурною та міжкультурною компетентністю.

Звідси, важливе значення у підготовці фахівців не залежно від їхньої спеціалізації відіграють гуманітарні дисципліни, важливою складовою яких є навчання іноземним мовам у рамках мовної підготовки, передбаченої навчальним планом. Іноземна мова на сучасному етапі реформування освіти розглядається як важлива передумова успішної діяльності спеціаліста та попиту, яким він користується на ринку праці.

Неможливо бути справжнім професіоналом, конкурентоздатним фахівцем без володіння іноземною мовою для здійснення професійно-орієнтованої комунікації. Це актуальне завдання навчання іноземним мовам як засобу комунікації між представниками різних народів вирішується у взаємозв'язку зі світом та культурою народів, мова яких вивчається. Ефективність міжкультурної комунікації, окрім знання системи мови, залежить і від інших факторів: культури спілкування, знання невербальних форм спілкування, фонових знань та ін. Іншими словами, постає необхідність глибшого вивчення світу носіїв мови, їхньої культури у широкому етнографічному значенні цього слова, світогляду, менталітету, стилю життя.

В результаті аналізу наукової та методичної літератури з питань вивчення іноземної мови у вищому навчальному з немовною (нелінгвістичною) спеціалізацією ми дійшли висновку, що основною тенденцією у вивченні іноземної мови за професійним спрямуванням є акцент на накопичення вузькоспеціалізованої лексики, оволодіння фаховою терміносистемою підчас опрацювання автентичних текстів вузькогалузевого змісту [2; 3].

Такий підхід до викладання іноземних мов є граматико-перекладним та визначається тим, що оволодіння мовою відбувається на основі вивчення правил з обмеженою комунікацією. Навчання формується на вивченні граматичних правил та лексичних одиниць з наступним переходом до відтворення та декодування (читання та розуміння тексту, усного висловлювання). Користуючись правилами та словарним складом, студенти здатні відтворити нову для них мову. Втім, практика свідчить, що у ситуаціях “живого” спілкування такі студенти не є успішними у здійсненні комунікації, що пояснюється слабкою сформованістю комунікативної та міжкультурної компетентності.

Не заперечуючи важливості формування лексичної компетентності майбутніх фахівців, ми вважаємо, що зміст викладання іноземної мови за професійним спрямуванням має бути доповнений лінгвокраїнознавчим, соціокультурним наповненням через комунікацію. У рамках цього підходу до викладання основним засобом є, власне, спілкування, мовна комунікація. У процесі комунікації відбувається обмін думками, почуттями, а також засвоюються мовні засоби для їхнього вираження. У процесі вивчення іноземної мови студенти залучені до виконання різних завдань, дій, у яких мова виступає не метою, а засобом.

Оволодіння мовою, таким чином, збагачує особистість, сприяє розвитку загальної, комунікативної та мовної компетенцій. Загальні компетенції вклю-

чають здатність навчатися, фонові знання; мовна компетенція означає розуміння лексико-граматичних та жанрово-стилістичних особливостей мовлення та текстів, країнознавчі та соціокультурні знання; комунікативна компетенція є основною та трактується як здатність розуміти та продукувати іншомовні висловлювання у відповідності до конкретної ситуації та комунікативних намірів за допомогою мовних засобів.

Міжкультурний компонент є складовою комунікативної компетентності, формуванню якого не надається належної уваги у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням. Це пояснюється невеликою кількістю аудиторних годин для вивчення мови (у порівнянні із їхньою кількістю для студентів лінгвістичних факультетів), відсутністю відповідних методичних матеріалів, слабкою мотивацією студентів. Саме останні фактори впливу необхідно змінювати у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням у вищому навчальному закладі.

Так, складаючи робочі програми з вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням та плануючи практичні заняття варто використовувати країнознавчий матеріал у навчанні різним видам мовленнєвої діяльності. Завдання, які пропонуються студентам з метою опрацювання цього матеріалу, можуть бути трьох типів: перцептивні (орієнтовані на знайомство з елементами культури, усвідомлення того, що знаходиться в основі "айсбергу"); оцінювальні (пропонують особистісну оцінку культурних фактів, сприяють рефлексії, формуванню ставлення); аналітичні (зіставлення цих фактів із власною культурою та світосприйняттям).

Особливу цінність з методичної точки зору становить робота з автентичним матеріалом для читання – статті, есе, художні твори. Бажано підбирати оригінальні тексти, які варіюються за змістом, тематикою та стилем. Робота із різножанровими текстами розвиває рецептивні вміння (розуміння прочитаного); репродуктивні (вміння відтворити зміст тексту з опорою на план, ключові слова); продуктивні (вміння висловлювати свою думку з проблематики тексту).

Джерелами автентичного матеріалу для читання англійською мовою є веб-сайти провідних радіомовних компаній. Наприклад, веб-сайт компанії Голос Америки <http://www.voanews.com/> містить рубрики *Science and Tech*, *Health*, *Economy*, в яких можна знайти безліч оригінальних статей для студентів-математиків, фізиків, біологів, економістів. Тематику текстів слід обирати таким чином, щоб вони доповнювали знання студентів про стиль життя людей цієї країни, її історію, великих людей. Особливу увагу варто приділяти відомостям про освіту, умови майбутньої професійної діяльності у цій країні.

Серед завдань для роботи з автентичним текстом ми виокремлюємо:

- на розвиток рецептивних вмінь: складіть речення із поданих слів (слова з тексту); чи є твердження вірними; прочитайте текст та заповніть таблицю; поставте речення у вірній послідовності;

- на розвиток репродуктивних вмінь: дайте відповіді на запитання; дайте визначення термінам; обговоріть проблему у парах (групах) і знайдіть спільне рішення; поясніть наступні вирази;

- на розвиток продуктивних вмінь: порівняйте інформацію з тексту з ситуацією у нашій країні; опишіть проблему (ситуацію, подію) з позиції різних учасників; зробіть презентацію по темі статті (тексту).

Враховуючи те, що оволодіння іноземною мовою як засобом міжкультурної комунікації відбувається поза межами реальної середовища спілкування, особливу роль ми відводимо показу автентичних відеофільмів. Відеофільми містять приклади міжкультурної комунікації, оскільки аудіовізуально представляє реальну мову, невербальні засоби спілкування, надають фонову інформацію. Як засіб навчання аудіюванню, відеофільм поєднує задоволення з навчанням, одночасно впливає на почуття та розум, є джерелом, яке формує навички аудіювання та читання (за наявності субтитрів іноземною мовою).

Втім, наявність сленгу, діалектних виразів, особливості вимови можуть спричинити складності із розумінням комунікативних ситуацій. Тому перед демонстрацією фільмів (уривків) варто виконати певні вправи, спрямовані на виявлення того, що студенти вже знають про цю проблему. Слід також

продемонструвати уривок або трейлер, щоб дати можливість студентам передбачити сюжет, головних героїв, проблематику. Важливим є також виконання вправ перед переглядом на опрацювання складного лексичного матеріалу, нерозуміння якого може ускладнити сприйняття фільму. Під час перегляду можна використовувати різні методичні прийоми, наприклад: проглядати одну і ту ж сцену із вимкненим звуком з субтитрами, потім прибрати картинку і лише прослуховувати сцену. Це варто застосовувати у найбільш драматичних сценах, коли використовуються сленгові вирази або багато невербальних засобів спілкування для того, щоб студенти почувалися впевненіше в оволодінні соціокультурним мовним матеріалом. Важливе значення мають також вправи, які виконуються після перегляду. Наприклад, реконструкція найбільш драматичної сцени з фільму, аналіз характеру та почуттів головних героїв, подій, які призвели до кульмінації.

Висновок Проблема оновлення змісту навчання іноземних мов за професійним спрямуванням міжкультурним компонентом не вирішується впродовж декількох спеціально організованих занять. Включення міжкультурної комунікації до змісту навчання позитивно впливає на формування комунікативної компетенції студентів, допомагає майбутньому фахівцю усвідомити себе як особистість, що належить до певної соціокультурної спільноти, може взаємодіяти з представниками інших культур, долати культурні стереотипи, бути здатним до діалогу культур.

Література

1. Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації : збірник статей / відп. ред.: І. С. Шевченко ; Харківський держ. ун-т . – Харків : Константа. – 1996 . – 215 с
2. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ: Монографія. – К.:Фірма “ІНКОС”. – 2005. – 101 с.
3. Гринюк Г. А. Відбір навчального матеріалу для формування англомовної лексичної компетенції у студентів-економістів / Г. А. Гринюк, Ю. О. Семенчук // Навчання Іноземних мов у вищих навчальних закладах. – К.: Іноземні мови – № 82 . – 2007. – 30 с.
4. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация: учебное пособие. / А. П. Садохин – М.:Альфа-М, Инфра –М, 2004. – 288 с
5. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова – М.: Слово. – 2000. – 164 с.
6. Gibson R. Intercultural business communication. / R. Gibson– Oxford University Press, 2000. – 110 p.
7. Novinger T. Intercultural communication: A practical guide./ T. Novinger – University of Texas press, 2001. – 210 p.